

*Зоран Д. Недељковић**

*Филозофски факултет Универзитета у Приштини са
привременим седиштем у Косовској Митровици*

ПОД ЛУПОМ ВРЕМЕНА: КУЛТУРА СПОРТА У ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНЕ**

Сажетак

Аутор је у раду, на основу одговарајуће литературе и применом упоредно историјске методе приступио анализи спортских догађаја кроз различите културно-историјске периоде. Текст се бави односом између спорта, културе и времена у контексту постмодерног доба, при чему се посебно истиче разликовање физичког, друштвеног и технолошког времена. Приказано је како је у ери глобалног технолошког убрзања спорт постао огледало савременог друштва, које вреднује човека према временском рекорду, резултату и медијском публицитету, а не према врлини и духу игре за коју су се залагали старогрчки олимпијци. За разлику од њих, савремени спортиста постаје медијски херој и магнет за глобалну индустрију забаве, што представља наставак римске традиције циркуса у

* Имејл адреса: zoran.nedeljkovic@pr.ac.rs;
ORCID: 0000-0002-5071-8892.

** Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

постмодерном облику. Полазећи од Шпенглерове теорије о циклусима културе и цивилизације, аутор показује како је модерни (масовни) човек, од индустријске епохе до данас изгубио осећај историјског трајања, јер преживљава у безисторијском времену, у кавезу садашњег тренутка. Тај феномен се огледа и у спорту који губи свој изворни смисао. Технолошки напредак и медијска театрализација условљавају постепени нестанак хуманистичке димензије спорта.

Кључне речи: спорт, култура, постмодерна, време, технолошко време, глобализација, медији, рекорд, атлетика, олимпијске игре

УВОД

Према Шпенгеру (*Spengler*), у друштвима је још крајем деветнаестог века почео да преузима доминацију масовни човек и његов четврти сталеж, који самим својим (не)постојањем обесмишљава визију својих претходних генерација, за које је живот без историјског искуства био незамислив. Нарочито у индустријски развијеним државама настаје човек који, сходно идеји напретка у духу западне цивилизације, презире културу, живећи у времену лишеном своје прошлости и будућности. Та склоност ка безисторичности постаје нарочито видљива у постмодерном добу. У свим сферама друштвеног живота уочава се императив да се живи у садашњости, у тренутку, који добија све већи значај са појавом *new age* поткултуре. Масовно друштво западне цивилизације прихватило је такав став и духовно стање лажне безбрижности које својом инертношћу може довести друштво једино до ентропије. И спорт¹, као једна

¹ „Дефиниције спорта се могу поделити у три групе: у оквиру прве групе дефиниција, истраживачи сматрају да је спорт борба човека са самим собом, другим човеком и силама природе, природним препрекама; у другој групи дефиниција, спорт се одређује као васпитна друштвена

од вишеструких димензија социјалног живота, није изузет из процеса таквог релативизовања вредносног система. Склоност ка театрализацији свакодневног живота одразила се и на спортска такмичења. Медијска спектакуларизација умногоме је допринела да се на спорт и спортисте гледа сасвим другачије него у време оснивања првих модерних Олимпијских игара 1896. године у Атини. Према Шпенглеру, спорт у добу цивилизације губи она својства која су красила античког човека на старогрчким олимпијским играма јер „култури припада гимнастика, турнир, агон; а цивилизацији – спорт. Тиме се разликују хеленска палестра од римског циркуса” (Špengler 1989, 75).

По овом немачком филозофу историје, прелаз са културе на цивилизацију у антици се извршио у четвртном веку нове ере, а на Западу у деветнаестом веку. Разлика између грчке душе и римског интелекта представља, према Шпенглеру, симболички израз разлике духа културе и цивилизације (71). У прилог његовом виђењу цикличног кретања историје, можемо се послужити поређењима цивилизацијских постигнућа Римске империје и Сједињених Америчких Држава, која су извршили Мајкл Харт (*Michael Hardt*) и Антонио Негри (*Antonio Negri*) у делу *Империја* (*Empire*, 2000). Ако су Римљани изградили путеве за потребе своје империје, слично су учинили и предводници западне цивилизације са интернет мрежом широм света, и све то захваљујући политичкој, економској и културној моћи коју су поседовали у добу своје неоспорне доминације: „Управо као што су римски сенатори у првом веку после Христа молили Августа да узме империјалну власт администрације ради општег добра, тако су и међународне организације (Уједињене нације, међународне монетарне организације, па чак и хуманитарне организације) молиле Сједињене Државе

институција која је прожета игром, а чији је циљ физичко и духовно усавршавање личности и најзад, у трећој групи дефиниција, спорт се одређује као рационална делатност, свеукупност достигнућа у одређеном подручју друштвеног живота” (Radenović 2021, 310)

да узму главну улогу у новом светском поретку” (Hard i Negri 2005, 199).

Спорт двадесет првог века, са својим пратећим медијским садржајима, и даље је прожет духом римског песника Јувенала (*Juvenalis*), који иронично пева о народу коме је потребно само „хлеба и игара”. У савременом добу таква забава за масе представља једну од кључних полуга испољавања моћи у социјалној сфери људског живота. Постмодерни спорт постаје симбол декаденције западних друштава у којима се, као што је Шпенглер наговестио, више не стреми ка духовном уздизању и неговању физичке културе, већ спољашњем успеху, победи по сваку цену и слави – светлу на крају тунела иначе суморне свакодневне егзистенције човека масовне културе. Шпенглер би у овом феномену такмичења, не само са противником него и са временом и простором, видео последњу фазу фаустовске културе – стање у којем се живот своди на огољени спектакл за свачије очи и уши, на чисту спољашњост лишену унутрашњег бића. У спорту, као једном од најизразитијих феномена масовне културе, истрајава фаустовски тип човека загладан у висину, у сопствено величање, опседнут непрекидним растом преко сваке мере, квантофренијом, рекордима и публицитетом.

ИСТОРИЈСКА ПЕРСПЕКТИВА СПОРТА

У старој Грчкој појам агон (*ἀγών*) обухватао је шире значење од самог надметања или такмичења између атлета, песника или музичара пред публиком, он је представљао један од основних идеала – камен међаш грчке културе. Грци су веровали да се људско достојанство читује у борбеном духу, стога је агон био присутан у спорту, уметности, политици као и филозофији. Његов смисао није био тек у борби ради победе, већ у постизању врлине арете (*ἀρετή*), личног савршенства које је билио циљ сваког Грка. Они су ценили племенито супарништво које је подразумевало међусобно поштовање противника, схваћеног не као непријатеља, већ

као онога који помаже свом ривалу да постане бољи, не само као такмичар, него и као човек. Ова идеја је прешла из Грчке у римску и касније западну цивилизацију.

Иначе, почеци надметања, могу се на основу археолошких открића пратити уназад све до минојске цивилизације (3000–1450 г. п.н.е.). На зиду једне државне просторије на Кнососу приказана је сцена у којој се такмичар премеће преко рогова бика који се устремio на њега (бик је био свети симбол моћи, а прескочити га значило је преузети његову снагу). У Микени су се још у четвртм миленијуму пре наше ере одржавале коњске трке, док су се у Месопотамији у трећем миленијуму п.н.е. организовале трке двоколица, стрељачка надметања, борбе штаповима и различите атлетске вежбе које су имале карактер војне обуке. На другом континенту, у долини реке Инд, око 2300. г. п.н.е. одржавале су се трке коња и двоколица, као и надметања у борилачким вештинама пред великим бројем гледалаца. Староседеоци Америке упражњавали су игре лоптом, док су рвачке борбе биле обавезан део верских церемонија међу становницима Амазоније и Папуе. У Африци су се припадници народа Банту надметали у скоку у вис (Skempler 2007, 20).

Прве Олимпијске игре вероватно су се одржале 776. г. п.н.е., и трајале су без прекида до 261. године нове ере. Оне су биле најстарије од четири панхеленских игара. Преостале три биле су Питијске игре у част Аполона (Делфи), Истамске игре² у част Посејдона (Коринт), и Немејске у част Зевса (Немеја). Три месеца пре одржавања Олимпијских игара морао је бити обустављен сваки сукоб, правни спор или извршење смртне казне, како би гледаоци могли безбедно да допутују из најудаљенијих крајева Хеладе. Странцима, робовима и женама било је забрањено учешће у

² Наш хелениста Милош Ђурић о филозофу Платону (Πλάτων), иначе аристократског порекла, као такмичару пише: „У гимнастици је толико напредовао да се, по Дикеарху, могао упустити у надметање на истамским играма, а по Апулеју, и у питиским играма (D.L. III 4)” (Ђурић 1990, 524).

надметањима. Док је странцима и робовима било дозвољено да присуствују играма са трибина стадиона, женама то није било допуштено. Десет месеци пре почетка игара сваки атлета је морао да тренира у свом граду, али „последњег месеца били су обавезни да допутују у Елис и да тамо вежбају под будним оком хеланодика” (29). Иначе, током више од хиљаду година трајања Олимпијских игара усталила се пракса да сваки такмичар мора бити доброг имовног стања, како би могао несметано да посвети готово годину дана својим припремама. Прва Олимпијада трајала је један дан, и обухватала само једну дисциплину, трку на један стадијум (192 м.). Временом, како се програм игара обогаћивао новим такмичарски дисциплинама, њихово трајање продужено је на пет дана, што је од петог века пре нове ере постала трајна пракса.

У римском добу игре су се постепено мењале, култ цара био је уграђен у некадашњу религијску и спортску светковину. Игре су постале отвореније и приступачније свим грађанима империје, којима је било допуштено бесплатно присуство у аренама, као што је Колосеум. Такмичари су често били робови, осуђеници или плаћени професионалци, за разлику од грчких слободних грађана. Циркуси, гладијаторске борбе и коњске трке били су најчешће бесплатни и организовани од стране државе или богатих магистрата ради стицања популарности код плебса. Такмичење је попримило и димензију суровости, коју грчки дух агона, усмерен ка неговању врлине и остварењу идеала калокагатије, није могао ни да замисли.

Дух такмичења био је опеван од највећих грчких и римских песника, почев од Хомера (*Ὅμηρος*), Пиндара (*Πίνδαρος*), Вергилија (*Vergilius*), Јувенала. У својој *Одисеји*, у двадесет и првом певању, Хомер описује како се Пенелопини просци, пред њеним сином Телемахом, надмећу у настојању да затегну Одисејев (*Ὀδυσσεύς*) лук и одапну стрелу, не би ли на такмичењу освојили њу као награду. Али они не поседују оно што има Одисеј - врлину. Сама Атина (*Ἀθηνᾶ*) му је

помогла да, поред насртљивих „гостију“ прође непримећен. Прерушен у просјака, Одисеј побеђује у надметању (Homer 2015, 392), и потом на Аполонов (*Απολλων*) празник³, убија наметљиве просце.

Пиндар, највећи лирски песник старе Грчке, својим одама, епиникијама, славио је победнике на све четири панхеленске игре. При томе није само величао овенчаног победника, који је у себи сједињавао телесну снагу са врлином и побожношћу, већ и град из кога је потекао.

Један од највећих римских песника Вергилије, у свом чувеном епу *Енеида* (*Aeneis*), певао је судбину Тројанца Енеје (*Aeneas*), који после пада Троје оснива темеље будућег Рима. У петом певању, Вергилије приказује игре у част Енејиног оца Анхиза (*Anchises*): трку бродова (214–221), такмичење у трчању (221–224), песницење (224–230), такмичење у гађању стрелом⁴ (230–232) (Vergilije 2014).

У средњем веку организују се витешке игре и турнири - надметања у бацању копља, стреличарству, мачевању, јахању, ловачким вештинама, као и народне игре: бацање камена с рамена, трчање, борбе палицама. Црква, с презрењем гледа на игре, које су проистекле из настојања да се обнови култа тела римске цивилизације (видети Braun 2012). Истовремено се развија дисциплина и телесна обука за витезове као једини пут доказивања храбрости и части, што представља претечу спорта као дисциплине.

У хуманизму и ренесанси, обнавља се интересовање за културутела и духа. Инспирисане идеалима старе Грчке, оснивају се гимназије по узору на античка вежбалишта. У Италији, Француској и Енглеској постају популарне игре с лоптом – претече фудбала и тениса. У раздобљу просветитељства пажња се посвећује гимнастици, јахању,

³ Дан посвећен, Аполону, богу стрелаштва и музике.

⁴ „Већ на надметање стрелом брзометном позва Енеја све који хоће и за то им награде одреди опет. С великом четом он усправи јарбол са Сергеста лађе, а као мету голубицу стави, на његовом врху уже пребацивши којим је веза да озго лепрша” (Vergilije 2014, 230).

стреличарству и веслању, с циљем очувања здравља, дисциплине и морала. У дветнаестом веку оснивају се спортски клубови, савези и школе. У Енглеској се успостављају модерна спортска правила. Спорт постаје значајна друштвена институција. Формирају се спортови као што су фудбал, рагби, крикет, атлетика, бокс, тенис. На иницијативу француског барона Пјера де Кубертена (*Pierre de Coubertin*) одржана је Међународна конференција на Универзитету Сорбона у Паризу (1894), где је предложено обнављање Олимпијских игара. Основан је Међународни олимпијски комитет. Прве модерне Олимпијске игре одржане су 1896. године у Атини.⁵ Обнављајући античку *paideia*, Кубертен је уврстио маратон као посебну тркачку дисциплину у част Филипида (*Φιλίππιδης*), који је 490. г. п.н.е. претрчао око четрдесет километара од Маратона до Атине, како би јавио Атињанима да су победили у бици на Маратону. У том духу, „на балу у Графтон Гарденсу Кубертен је са одобравањем цитирао речи једног америчког свештеника и рекао: ’На олимпијадама није толико важно победити колико је важно учествовати’” (Skembler 2007, 94). Ипак спортска дешавања у двадесетом, а нарочито у двадесет првом веку, одвијају се као да је смисао те Кубертенове реченице потпуно заборављен. Спорт у савременом добу поново постаје масовни феномен забаве, налик ономе из римског времена. Савремени спортисти представљају нове гладијаторе, чији противник више није искључиво други такмичар, већ пре свега освајање рекорда, борба са имагинарним супарником,

⁵ Прве Зимске олимпијске игре одржане су у Француској, у Шамонију (1924). Кубертен је био велики противник Зимских игара, јер је сматрао да оне крше основно правило олимпизма - да сви спортисти света треба буду учесници. По његовом мишљењу, многе државе јужно од екватора биле би, силом прилика, онемогућене да учествују. Ипак, после Првог светског рата, невољно је пристао на њихово одржавање. Он није био против зимских спортова - у Скандинавији су већ постојала регионална такмичења у скијању, клизању и хокеју - али му је сметало што се исти спортски догађај дуплира у две раздвојене сезоне и намењује различитој публици.

са временом, као апстрактном мером надмоћи – којом настоје да потврде да нико пре њих није био бољи, па чак ни они сами када сопственим новим рекордом надмашују себе.⁶

ПРОБЛЕМ ВРЕМЕНА

У свом делу *Критични простор* (*L'Espace critique*, 1984), Пол Вирилио (*Paul Virilio*) пише: „Брзина изненада постаје првобитна димензија која пркоси свим временским и физичким мерењима” (Virilio 2011, 13). Појам времена релативизован је не само у теоријском смислу, Ајнштајновом (*Einstein*) специјалном теоријом релативности (1905), већ и у условима стварног, свакодневног живота. Овај француски филозоф, урбаниста и теоретичар кретања увео је појам дромологије (наука о брзини и филозофија кретања) као одговор на појаву другачије перцепције времена у савременом друштву. Са све већом технологизацијом индустрије дошло је и до промене инфраструктуре градова, нестала је просторна баријера између спољашњег и унутрашњег, центра и периферије града. Друштвено време⁷, о којем је писао Диркем (*Durkheim*), у постмодерној свакодневници потиснуло је ново, технолошко време које „није у вези ни са једним календаром догађаја нити са колективним памћењем. То је чисто компјутерско време, и као такво помаже да се изгради перманентна садашњост, безграничан, безвремен интензитет

⁶ Шведски скакач с мотком Арманд Дуплантис (*Armand Duplantis*) је на Светском првенству у Токију 2025. године, прескочивши 6,30 м. на отвореном простору, по 14. пут оборио светски рекорд.

⁷ „На пример, у основи категорије времена почива ритам друштвеног живота; али ако постоји ритам колективног живота, можемо бити сигурни да и у животу појединца и, општије, универзума постоји одређени ритам. Ритам колективног живота је само изразитији и видљивији него они други. Исто тако, видећемо да се појам рода образовао према појму људске групе. Али ако људи образују природне групе, може се претпоставити да и у стварима постоје групе које су у исти мах сличне и различите. То су оне природне групе ствари које чине родове и врсте” (Dirkem 1982, 19).

који уништава темпо друштва у прогресивној деградацији” (11).

Ова нова перцепција времена захватила је све сфере социјалног живота. Брзина је, према Вирилију, постала примарна сила модерне цивилизације, коју је он уздигао до нивоа нове парадигме. Ако је принцип производње, о којем је писао Маркс (*Marx*), представљао основну покретачку силу индустријског друштва, онда брзина у делима Вирилија постаје кључни мотор постиндустријског, технолошког друштва. У античким⁸ (робовласничким), феудалним, рано модерно – меркантилистичким, и преиндустријским друштвима фактор времена није имао пресудну улогу као што је то случај у двадест првом веку. Иако је појам времена релативизован у двадесетом веку, са појавом технолошког (компјутерског) времена он поново постаје апсолутна форма усклађивања међуљудских односа⁹ и регулисања кретања – како хоризонталних, тако и верикалних – унутар друштвене структуре. То представља уједно и основни проблем овог рада, који се посредно односи и на спорт као манифестацију савременог, посмодерног западног друштва.

У савременом спорту нарочито је видљива борба са временом, као виртуелним противником, јер оно представља

⁸ За Платона, у *Тимају*, време је била покретна слика вечности (Platon 1981, 76). За Аристотела (*Аристотέλης*) у *Физици*, време је сасвим супротно оноземаљском вечном кружењу, овоземаљска мера кретања у физичкој природи: „Јер, вријеме и јест управо ово: број кретања напрама 'прије и послвије'” (Aristotel 1988, 114). Аристотелово поимање времена у многоме је одредило судбину западноевропске културе, што се у последња два века испољило у све већој употреби квантитативне наумтрб квалитативне методе, такозване квантовфреније, којом се тумаче како природне, тако и друштвене појаве, па чак и феномен спорта.

⁹ Довољно је подсетити се праксе увођења средњоевропског времена (СЕТ – Central European Time), које је настало из потребе за стандардизацијом времена у другој половини деветнаестог века (у Аустроугарској и Немачкој 1891. године), и које је затим из политичких, економских и културних разлога временом било прихваћено у већем делу средње и западне Европе.

последњу препреку коју треба савладати да би се не само као први стигло до циља, већ и остварио императив светског рекордера – славу и новац. У модерном спорту фактор времена има веома значану улогу, нарочито у атлетици, пливању, скијању, бициклизму, ауто-мото спорту (Формула 1), веслању (кајак), као и триатлону. У атлетици (видети Кокочић 2005), као краљици спортова рекорди се обарају на тркачким деоницама од 100 м и 110 м (препоне), 200 м, 400 м, у штафетама (4 x 100 м, 4 x 400 м), 800 м, 1500 м, 5000 м, и 10000 м. Поред наведених дисциплина на кратким и средњим пругама, ту су и такмичења на дугим пругама - полумаратон и маратон, као и ходање на 20 км и 50 км.

Јамајчански спринтер Јусеин Болт (*Usain Bolt*), својм атлетским способностима и харизмом запањив је цео свет обарањем светских рекорда на 100 м – 16. августа (9,58 с) и 200 м – 20. августа (19,19 с) у Берлину 2009. године, као и у штафети 4 x 100 м (36,84 с) у Лондону 11. августа 2012. године. „Муњевити“ Болт тако је постао симбол брзине, и недуго потом навикао публику на препознатљив гест који је правио рукама, као да одапиње стрелу или муњу ка небу. Занимљиво је да је на том истом стадиону у Берлину, афроамерички атлетичар Џеси Овенс (*Jesse Owens*) на Олимпијади 1936. године освојио четири злата за Сједињене Америчке Државе – на 100 м, 200 м, у штафети 4 x 100 м и у скок у даљ – остваривши културни шок у публици тада нацистичке Немачке: „Овенс је доминирао на Олимпијским играма 1936. у Берлину, увећававши своју популарност победом над представницима Хитлерове 'више расе'” (Ђулијаноти 2008, 108). Болт је био оличење принципа дромологије, логике брзине о којој је писао Вирилио, јер није гледао остале такмичаре на стази, већ у семафор који је одбројавао десетинке секунди. И као у Зеноновом (*Ζήνων ὁ Ἐλεάτης*) парадоксу „Ахил и корњача”, Болт, очекујући да буде „бржи” од времена, као Ахил од корњаче, никада неће „претећи” време које му измиче као корњача Ахилу, као што је било

пре њега; и после Болта појавиће се нови Ахил, нови светски рекордер.

Међутим, време је кључан фактор у спорту. Ако тркач приликом старта трке не „уђе у пуцањ”, односно не реагује на звук старташног пиштоља, судије су у обавези да га дисквалификују и удаље са тркачке стазе, јер његова трка није била део заједничког времена надметања. Када се време заустави – као, приликом извођења слободних бацања у кошарци, или пенала у рукомету и ватерполу, оно постаје одлучујући елемент игре. Неретко су такви прекиди доводили до преокрета у резултату мечева, као и до коришћења ограниченог броја тајм-аута (*time-out*) за тактичко припремање новог напада или одбране, одмор и психолошку подршку играча. Гледање успорених снимака и премоштавање уназад, попут секцирања времена, навикло је раздражену публику да после дугог већања судија невољно ипак прихвати њихову одлуку.

Време као онтолошка, епистемолошка и социјално филозофска дисциплина обрађивала се и у филозофији спорта, нарочито када се тражио одговор на питање: „Шта значи бити победник у спринту или коњским тркама, када је разлика између првог и другог само пар стотина делића секунде, што је за људско око невидљиво, па се редослед утврђује путем фото финиша?” (Radoš 2005, 19), као и у социологији спорта¹⁰, када се намеће питање да ли је игру као основу спортских дешавања и њеног носиоца *homo ludens* – а потиснула категорија времена: „Из савременог спорта се губе елементи игре умањујући тако његов хуманистички аспект и замењујући га безобзирном борбом за рекорд и, последично, профит. Игра зарад игре губи у бици против премија, плата, хонорара” (Kragović 2012, 198).

¹⁰ Видети књигу Љубодрага Дуција Симоновића *Спорт, капитализам, деструкција*, посвећену „хиљадама других младих људи који су умрли на спортским бориштима“ (Simonović 2014, 4).

СПОРТ У ПОСТМОДЕРНОМ ДОБУ

Транснационални медији (видети Milošević 2011) и интернет мреже омогућили су да се спортски догађаји пренесе готово истовремено на свим крајевима планете, тако да милиони гледалаца могу у реалном времену да прате обарање неког светског рекорда. И не само то – они уједно постају обожаваоци светских спортских звезда, о којима захваљујући штампи, интервјуима, рекламама, знају готово све. Фанова Јусеина Болта данас има широм планете. Његово име постало је бренд, симбол брзине и тријумфа у савременом спорту. Не може се очекивати од некога ко је ватрени Болтов навијач да слабо разуме правила његових атлетских дисциплина, као ни атлетику уопште. Глобализација је омогућила успостављање стандардних прописа и моралних кодекса којих сви спортисти морају да се придржавају. Међутим, сам процес глобализације, као и таласи изједначавања социјалних, културних, и политичко-економских услова живота, нису били истовремени у свим временским зонама планете јер „асиметричност глобализације се одражава кроз глобалну дигиталну поделу на оне који су 'укључени' и оне који су 'искључени' из глобалне капиталистичке економије” (Роріс 2013, 774). Неједнака расподела тврде и меке моћи представља директну последицу глобализације – њене осветљене стране, видљиве свима, иза чијих се наизглед хуманих намера крију претензије транснационалних елита, идеологија неолиберализма, и глобалистички поредак, невидљив као тамна страна Месеца. Чак се и у спорту, та неравнотежа да наслутити, иако је вешто прикривена радом институција попут Међународног олимпијског комитета (ИОС), Спортског арбитражног суда (CAS / COURT of Arbitration for Sport), Светске антидопинг агенције (WADA), међународне спортске федерације (IFs), и националне установе које арбитражу у складу са својим надлежностима.

Водеће земље западне цивилизације – Америка, Велика Британија, Француска и Немачка – настоје да очувају своју

доминацију и спорту, како би у светским медијима одржале утисак о својој моћи и на том пољу доказивања људских физичких и психофизичких способности. Дуго времена амерички спринтери, попут Карла Луиса (*Carl Lewis*), Мајкла Џонсона (*Michael Johnson*), Џастина Гетлина (*Justin Gatlin*), Мориса Грина (*Maurice Greene*), владали су кратким стазама, све док се није појавио Јамајчанин Јусеин Болт. У време апсолутне доминације Карла Луиса, Канађанин Бен Џонсон (*Ben Johnson*) је у финалу трке на 100 метара на Олимпијади у Сеулу 1988. године истрчао невероватну трку, оборивши светски рекорд (9,79 с) и победивши Луиса. Међутим, рекорд му није признат, а Џонсон је дисквалификован, да би му пет година касније била укинута атлетска каријера. Афера „Сеул 1988“ означила је почетак борбе против допинговања у спорту. Бен Џонсон је касније у интервјуу огорчено изјавио: „Знам да сам погрешно. Правила су правила, али она би требало да се односе на све, ипак, и у спорту влада политика“ (RTS 2013).

Касније је откривено да су и многи други спринтери користили недозвољена средства, међу њима и учесници¹¹ тадашње трке – најбољи атлетичар двадесетог века Карл Луис, као другопласирани, и трећепласирани Британац Линфорд Кристи (*Linford Christie*), „од чега је највећу корист имао брбљиви и побожни Американац Карл Луис, који је и сам користио недозвољена средства, мада је то заташкано“ (Skembler 2007, 144).

Заташкаван је, неколико деценија раније, и случај поменутог спринтера Џеси Овенса, чињеница да му је у сопственој земљи било ускраћено право да са белим члановима америчких атлетичара улази на главна врата ресторана и да обедује с њима: „Мало је познато и то да је на првим Олимпијским играма које су организоване у Сједињеним Америчким Државама 1904. године било

¹¹ Један од ретких – олимпијски и светски шампион и рекордер на 100 метара – Калвин Смит (*Calvin Smith*) завршио је атлетску каријеру без иједне примедбе да је икада користио недозвољена средства.

забрањено учешће обојеним спортистима као припадницима нижих раса” (Koković 2010, 169).

Толико о америчком лицемерју пред судом јавности, само што је нагласак – који је у првој половини двадесетог века био на расној разлици – у другој половини пребачен на национални интерес и освајање што више рекорда и медаља, не бирајући средства да се тај циљ оствари.¹²

Шах је антипод атлетике, колико је он статичан толико је краљица спортова динамична. Међутим, временски фактор за шаховском таблом такође има кључну улогу (да не спомињемо брзопотезне, блиц, рапид и хиперблиц партије). У својој књизи *Како живот имитира шах (How Life Imitates Chess: Making the Right Moves, from the Board to the Boardroom, 2007)*, Гари Каспаров (*Garry Kasparov*) каже: „Важност времена у шаху најбоље се очитује у боји фигура с којима играте. Бијели игра први и тако добива предност од једног потеза, што постаје предност у времену” (Kasparov 2009, 76). Проблем времена актуализовао је и бивши светски шампион Магнус Карлсен (*Magnus Carlsen*), када је јавно апеловао на смањење времена трајања партије у класичним мечевима, с циљем да се повећа квалитет аутентичне игре, без исцрпљујућих припрема за сваку партију у старом формату такмичења (chess24 2018).

И као у атлетици у време Хладног рата, било је и у шаху борбе за симболичку надмоћ. У периоду од осамнаест година одржана су три меча (1970 (видети Golombek 1980, 174), 1984, 1988) између СССР и Остатка света, на сва три турнира Совјетски Савез је извојевао победу. Спортски дух, односно фер плеј (*fair play*), иначе карактеристичан за развој модерног

¹² Српском пливачу Милораду Чавићу је на Олимпијским играма у Пекингу 2008. године, у трци на 100 м делфин стилем, златна медаља измакла (могли бисмо рећи одузета) након накнадног премеравања времена, иако је први стигао до циља. По судијском мишљењу, није довољно снажно притиснуо Омегин тастер. Тако је Мајкл Фелпс (*Michael Phelps*) искористио прилику да обори Шпицов (*Spitz*) рекорд по броју освојених медаља на Олимпијским играма (*Olimpijski muzej Beograd, n.d.*)

спорта крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, као кључни етички принцип олимпизма, постепено почиње да нестаје – услед свеопште технологизације масмедија, од преноса и организације такмичења до финансијске подршке спонзора и индустријских магната – како међу спортистима, тако и међу публиком¹³. Дух спорта изашао је из технолошке чаробне лампе постмодерне, и тешко га је приволети да се врати тамо где је одувек припадао. Актуелни конфликт глобалног и глокалног¹⁴ са својом пратећом атмосфером (не)равноправних учесника културне представе доводи припаднике малих етничких и националних заједница у заблуду да су и њима пружене једнаке могућности као и великим играчима на јавној сцени. Макар били полупериферни или чак периферни, ствара се илузија да су и они важан део целине глобалног света.

ЗАКЉУЧАК

Време спорта укрштало се са духом времена двадесетог и двадесет првог века, а жеља за надмоћи, која у мирнодопском друштву повезује људе у чвор надметања, траје од самих почетака човекове егзистенције (видети Nedeljković 2019). Преплитање друштвеног и технолошког времена у сфери међуљудских односа иде на уштрб интереса и личног времена појединца, коме се ускраћује могућност за афирмацију сопствене слободе и доживљај аутентичног искуства. Више

¹³ На олимпијској трци маратона 2004. године у Атини, водећег Бразилца Вандрелеја Кордеира де Лиму (*Vanderlei Cordeiro de Lima*) напао је навијач из публике, гурнуо ван стазе и оборио. Ипак он је успео да заврши трку као трећепласирани и освоји бронзану медаљу. Иако је претрпео насиље, Вандерлеј је после трке са осмехом поздравио публику, показујући достојанствено држање аутентичног спортисте. Због тога је и добио Олимпијску медаљу Пјер де Кубертен – највише признање које МОК додељује за фер-плеј понашање (Olympics 2024).

¹⁴ „Глобално постаје глокално да би остварило утицај на оно што је до јуче сматрано локалним (не само територијално, али и у том смислу)“ (Шуваковић 2017, 978).

није императив имати времена за нешто или некога, већ не изгубити време. У добу *New age* поткултуре величао се тренутак, а главна мисао гуруа хипи генерације – младих „бунтовника” – била је ухватити тренутак, бити у њему и доживети га. С друге стране, припадници старије генерације, и са источне и са западне стране гвоздене завесе настојали су да не „губе време”¹⁵, јер је у секуларним друштвима време без Бога морало бити замењено апсолутизацијом времена, пре свега радног времена. Руско-амерички социолог Питирим Сорокин (*Pitirim Sorokin*) истиче да време није универзално нити подједнако за све који су свесни како свог, тако и друштвеног времена, већ представља одраз вредносног система дате цивилизације. У неким културама време је циклично – сакрално, и повезано са вечношћу, док је у другима линеарно и световно, односно повезано са напретком и продуктивношћу. Према овом мислиоцу време је културно-друштвени конструкт. Сорокинова запажања која су се критички односила на поимање времена у чулној култури прве половине двадесетог века, на изванредан начин су настављена и продубљена у Вирилијевом поимању технолошког времена друге половине двадесетог века, где се време схвата као одбројавање секунди, десетинки и стотих делова секунде. Технолошко време, више није, као у претходним епохама, нарочито у прединформатичком добу, мера толеранције и стрпљења – оно је сада, у овом информатичкој епохи, сатни механизам његове „информатичке бомбе”, која је погодила читав свет, и делује истовремено као експлозија вредности западне цивилизације и као имплозија, односно урушавање свега што представља догматизам тоталитарне технокултуре, јер „смо клизнули из чисте технологије у технокултуру” (*Virilio 2000, 42*). Технолошко време намеће свој данак и спорту. Ако је некада спорт представљао израз слободе и спортског духа који је био једнак за све такмичаре – ма

¹⁵ Један од ретких – олимпијски и светски шампион и рекордер на 100 метара – Калвин Смит (*Calvin Smith*) завршио је атлетску каријеру без иједне примедбе да је икада користио недозвољена средства.

колико они били различити по вишеслојним параметрима социјалног и културног хабитуса – данас се тај дух све више удаљава од заједнице реалних такмичара у олимпијском селу и усмерава ка надреалној, имагинарној слици самог себе у трци с временом. Индивидуа, и у овом друштвеном огледалу – огледалу спорта – може још једино да види само себе као усамљену, отуђену и безвремену јединку, јер је у трци са временом, а не у њему. Иако је као такмичар упућена на друге, који би заједно с њом требало да се огледају у истом, сада већ замагљеном одразу, она остаје сама у својој асоцијалној временској димензији.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Aristotel. 1988. *Fizika*. Zagreb: ČGP Delo.
- Braun, Piter. 2012. *Telo i društvo: muškarci, žene i seksualno odricanje u ranom hrišćanstvu*. Beograd: Clio.
- chess24. 2018. “Magnus Carlsen on the Grand Chess Tour, the World Chess Championship & more”. *YouTube kanal chess24*. December 12, 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=5aoFNmybXVQ>.
- Dirkem, Emil. 1982. *Elementarni oblici religijskog života: totemistički sistem u Australiji*. Beograd: Prosveta.
- Đulijanoti, Ričard. 2008. *Sport: Kritička sociologija*. Beograd: Clio.
- Đurić, Miloš. 1990. *Istorija helenske književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Golombek, Harry. 1980. *Šahovska enciklopedija*. Zagreb: Prosvjeta.
- Hard, Majkl, i Antonio Negri. 2005. *Imperija*. Beograd: IGAM.
- Homer. 2015. *Odiseja*. Beograd: Dereta.
- Kasparov, Gari. 2009. *Kako život imitira šah*. Zagreb: V.B.Z.
- Koković, Dragan. 2005. *Sociologija sporta*. Beograd: Sportska akademija.

- Koković, Dragan. 2010. *Društvo, nasilje i sport*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Kragović, Branislava. 2012. „Od Montevidea do Đenove: dve slike sporta”. *Bezbednost* 54 (1): 197–208.
- Milošević, Bojan. 2011. *Globalizacija sporta: marketinško medijsko umrežavanje (empirijska evaluacija globalnih i lokalnih sportskih sadržaja u medijskoj komunikaciji)*. Novi Sad: Old commerce.
- Nedeljković, Zoran. 2019. *Ključar osme kapije Vavilona: Hantingtinovo shvatanje čoveka i društva*. Kosovska Mitrovica: Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet.
- Olimpijski muzej Beograd. n.d. „Duel Čavića i Felpsa - Ko je bio brži?” *Olimpijski muzej*. <https://olimpijskimuzej.rs/sr/zanimljivost/1190>.
- Olympics*. 2024. “The Marathon Hero Vanderlei de Lima’s Inspiring 2004 Olympic Story”. *YouTube Olympics*. July 14, 2024. https://www.youtube.com/watch?v=7i_2zxD3fLY.
- Platon. 1981. *Timaj*. Beograd: Mladost.
- Popić, Snežana. 2013. „Dvostrukost globalizacije i podeljenost sveta.” U *Globalizacija i desuverenizacija*, Međunarodni tematski zbornik, ur. Vladimir Vuletić, Jovan Ćirić i Uroš Šuvaković, 765–777. Beograd: Srpsko sociološko društvo; Beograd: Institut za uporedno pravo; Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerzitet u Prištini.
- Radenović, Sandra. 2021. *Sport i društvo: Sociologija sa sociologijom sporta*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Radoš, Jovo. 2005. *Filozofija sporta*. Sombor: Učiteljski fakultet.
- RTS. 2013. „Ben Džonson se sreo sa savešću”. *RTS*. 24. septembar 2013. <https://www.rts.rs/lat/sport/atletika/1401102/-ben-dzonson-se-sreo-sa-savescu.html>.
- Simonović, Ljubodrag. 2014. *Sport, kapitalizam, destrukcija*. Beograd: Autorsko izdanje.

- Skembler, Grejam. 2007. *Sport i društvo: Istorija, moć i kultura*. Beograd: Clio.
- Sorokin, Pitirim. 2002. *Društvena i kulturna dinamika*. Podgorica: CID.
- Špengler, Osvald. 1989. *Propast Zapada I*. Beograd: Književne novine.
- Šuvaković, Uroš. 2017. „Konflikt globalnog i lokalnog: pokušaj metodološkog doprinosa definisanju pojmova u sklopu percipiranja globalne sociologije kao novog paradigmatškog pristupa”. U *Globalizacija i glokalizacija*, Međunarodni tematski zbornik, 972–981. Beograd: Srpsko sociološko društvo; Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerzitet u Prištini; Beograd: Institut za političke studije.
- Vergilije, Publije Maron. 2014. *Eneida*. Beograd: Fedon.
- Virilio, Pol. 2000. *Informatička bomba*. Novi Sad: Svetovi.
- Virilio, Pol. 2011. *Kritični prostor*. Čačak: Gradac.

Zoran D. Nedeljković*
Faculty of Philosophy,
University of Priština with Temporary Seat in Kosovska
Mitrovica

**UNDER THE LENS OF TIME:
THE CULTURE OF SPORT IN THE
POSTMODERN ERA****

Resume

In this study, the author, drawing on relevant literature and employing a comparative-historical method, analyzes sporting events across different cultural and historical periods. The text examines the relationship between sport, culture, and time in the context of the postmodern era, with particular emphasis on distinguishing physical, social, and technological time. It is shown that in the era of global technological acceleration, sport has become a mirror of contemporary society, which evaluates individuals based on records, results, and media exposure, rather than the virtue and spirit of the game advocated by the ancient Greek Olympians. Unlike them, the modern athlete becomes a media hero and a magnet for the global entertainment industry, representing a continuation of the Roman circus tradition in a postmodern form. Drawing on Spengler's theory of the cycles of culture and civilization, the author demonstrates that modern (mass) man, from the

* E-mail address: zoran.nedeljkovic@pr.ac.rs;
ORCID: 0000-0002-5071-8892.

** This study was supported by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia (Contract No. 451-03-136/2025-03/200184).

industrial age to the present, has lost a sense of historical duration, living in ahistorical time, trapped in the “cage” of the present moment. This phenomenon is also reflected in sport, which increasingly loses its original meaning. Technological progress and media spectacularization condition the gradual disappearance of sport’s humanistic dimension.

Keywords: sport, culture, postmodernism, time, technological time, globalization, media, record, athletics, Olympic Games

*** Овај рад је примљен 23. октобра 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 24. новембра 2025. године.